

ІНСТИТУТ БОТАНІКИ ІМ. М.Г. ХОЛОДНОГО НАН УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ГЕРБАРІЙ УКРАЇНИ (KW)

ГЕРБАРІЇ УКРАЇНИ

INDEX

HERBARIORUM UCRAINICUM

Харків

Мікологічний гербарій (Фунгарій) Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна CWU-MYC

<i>Відомче підпорядкування:</i>	Міністерство освіти і науки України
<i>Установа:</i>	Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
<i>Адреса:</i>	площа Свободи, 4, м. Харків-77, 61077
<i>Телефон:</i>	+38(057)7075616
<i>Факс:</i>	Відсутній
<i>e-mail:</i>	akulov@univer.kharkov.ua, alex_fungi@yahoo.com
<i>Рік заснування:</i>	1825
<i>Кількість зразків:</i>	20 000
<i>Наявність типових зразків:</i>	Наявні
<i>Географічна спеціалізація:</i>	Україна, інші країни світу та Антарктиди.
<i>Основні колектори:</i>	О. Акулов, А. Бондарцев, Ф. Бухгольц, Ф. Делявінь, Н. Картавенко, В. Комаров, Д. Леонтєв, Л. Логвіненко, О. Масловський, Р. Мещерякова, О. Надєїна (Федоренко), Г. Неводовський, О. Ординець, К. Пенго, А. Потєбня, О. Прилуцький, О. Сивоконь, А. Сирко, Г. Спагоров, І. Ставішенко, Т. Страхов, В. Траншель, Г. Трунов, А. Усиченко, Н. Шестунов, В. Черняєв, Т. Ярошенко,

Цінні колекції:

А. Ячевський, F. Bubak, L. Fuckel,
J. Kabat, L. Rabenhorst, H. Rehm
Гербарій А. Потебні, Т. Страхова,
О. Масловського, Мікологічні ексикати:
А. Бондарцев «Эксиккаты грибов СССР»,
Г. Неводовський «Грибы России»,
L. Rabenhorst «Fungi Europaei exsiccati»,
«Lichenes europaei exsiccati»,
J. Kabat et F. Bubak «Fungi Imperfecti exsiccati»,
F. Bucholtz. «Fungi rossici exsiccati»,
А. Potebnia «Herbarium Rossicum Universitatis Caesareae Charkoviensis»,
L. Fuckel «Fungi Rhenani exsiccati»,
W. Tranzschel et J. Serebrianikov «Mycotheca rossica»,
А. Jaczewki, V. Komarov, W. Tranzschel
«Fungi Rossiae exsiccati»

Обмінний фонд:

1 500

Куратор гербарію:

Акулов Олександр Юрійович, кандидат біологічних наук, доцент кафедри мікології та фітоімунології

Штат:

Відсутній

Мікологічний гербарій (фунгарій) *СWU-МУС* є складовою частиною наукового гербарію Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. Його було створено у 1825 р. видатним харківським ботаніком та мікологом В. Черняєвим. Цей гербарій є найстарішою науковою колекцією грибів в Україні.

Мікологічний гербарій зберігається на кафедрі мікології та фітоімунології ХНУ імені В.Н. Каразіна. Його фонди станом на цей час нараховують понад 20 тис. зразків (в тому числі старовинних зразків та ексикат 2918). Більша частина старовинних мікологічних ексикат (17890 зразків) традиційно зберігається в основному фонді гербарію *СWU* та не входить до складу фунгарію.

Найстарішим у колекції є зразок гриба *Sphaeria connivens* Ehrh. зібраний у 1793 р. Я. Ерхартом. Це не лише найстаріший гербарний зразок в *СWU*, але й водночас фрагмент перших в історії людства мікологічних ексикат – «*Plantae Cryptogamae...*», виданих учнем К. Лінея Я. Ерхартом у Ганновері. Цінність цього зразка також полягає у тому, що до нього прикріплений невеличкий гербарний зразок з рукописними помітками проф. Ф. Делявіня – одного з засновників Харківського університету, першого викладача ботаніки в університеті й водночас вчителя засновника гербарію *СWU* – В. Черняєва.

У колекції *СWU-МУС* також зберігаються 10 зразків грибів, зібраних Ф. Делявінем (1767–1826), 15 зразків зібраних французьким мікологом Ж. Мужо (1776–1858), 12 зразків (в тому числі типові) зібраних італійцем Дж. Де Нотарісом (1805–1877) та 38 зразків з колекції російського міколога Н. Шестунова (1863–1928).

Колекція грибів засновника гербарію *СWU* – В. Черняєва (1793–1871), нажаль, майже не збереглася. У колекції *СWU-МУС* представлені лише 12 зразків зібраних цим вченим та каталог його гербарію. Голотиби описаних В. Черняєвим видів гастероміцетів та міксоміцетів у колекції відсутні. Важливо відзначити, що на етикетках кількох зразків водночас присутні записи Ф. Делявіня та В. Черняєва, тому встановити авторство збору цих зразків досить важко.

До числа особливо цінних історичних колекцій відноситься мікологічний гербарій харківського міколога та фітопатолога А. Потебні (1870–1919), що налічує близько 2 500 зразків. До складу цієї колекції увійшли ексикати «*Herbarium Rossicum Universitatis Cesareae Charkoviensis*» у 6 томах – перші та дотепер єдині ексикати грибів України. Ця колекція містить низку голотипів видів, описаних А. Потебнею.

Велику наукову цінність також являє колекція іржастих та сажкових грибів Т. Страхова та О. Масловського (близько 1 200 зразків), а також колекція водних грибів Л. Логвиненко (близько 300 зразків).

Колекція *СWU-МУС* містить окремі зразки з мікологічних ексикат: *Cryptogamae Exsiccatae Editae a Museo Hist. Natur.*

Windobonensi; Ellis et Everhart: Fungi Colimbiani; Farlow Herbarium of Harvard University (Reliquiae Farlowianae); Flora Bohemiae et Moraviae Exsiccata; Flora von Westfallen; Fungi Dacotensis; Fungi Exotici Exsiccati; Fungi Exsiccati Suecici Praesertim Upsalienses; Fungi Latvici Exsiccati; Kryptogamae Exsiccatae; Les Champignons fugures et desseches; Micromycetes Rariores Selecti; Mycotheca Boreali-Americana; New York Fungi; Newodowski: Permutatio Fungorum; Plants of Florida; Polacci: Fungi Longbardiae Exsiccati; Rehm: Ascomycetes; Sydow: Mycotheca Germanica; Thümen: Fungi Austriaci; Thümen: Mycotheca Universalis; Torrend: Mycotheca Brasiliensis; Triebel: Microfungi Exsiccati; Vogel: Flora Marchica; Zenker: Flora von Kamerun.

Фунгарій *CWU-MYC* містить низку типових зразків грибів, описаних такими вченими як А. Потебня, Н. Шестунов, F. Bubak, L. Fuckel, J. Kabat, J. de Notaris, L. Rabenhorst, Н. Rehm, P. Saccardo та деякими іншими. Інвентаризація «історичних» типових зразків та встановлення сучасного статусу відповідних видів ще триває. Також колекція *CWU-MYC* містить голотиби кількох нових для науки видів грибів, описаних харківськими вченими останнім часом: *Cosmospora stegonsporii* Rossman, Farr et Akulov, *Xylaria sibirica* Y.M. Ju, H.M. Hsieh, Lar. N. Vassiljeva et Akulov, *Tubulifera applanata* Leontyev et Fefelov.

Починаючи з 1919 р., після масової еміграції харківських мікологів та передчасної смерті А. Потебні, у Харківському університеті основна увага приділялася фітопатологічним дослідженням й мікологічний гербарій поступово занепадає. Його відродження відбулося лише у 1993 р. водночас із створенням спеціалізованої кафедри мікології та фітоімунології.

Протягом останніх років співробітниками кафедри ведеться інтенсивна робота з інвентаризації наявних гербарних фондів та їх доповненню. Окрім власних зборів, що ведуть співробітники кафедри, гербарій проводить інтенсивний обмін зразками з іншими гербаріями світу, зокрема: *KW*, *LE*, *MSK*, *VLAD*, *SVERD*, *M*, *GZU*, *BPI*, *PEUFR* та інші. Культури, одержані з деяких зразків зберігаються в колекції *CBS*. За цей час обсяг колекції поповнено майже 15 000 зразків, у тому числі з Біларусі, Бразилії, Італії,

Іспанії (Канарські острови), Німеччини, Франції та Росії (Далекий Схід, Кавказ, Краснодарський край, Сибір, Урал). За цей час з колекцією працювали 42 фахівці з 22 країн світу (Австрія, Аргентина, Білорусь, Бельгія, Італія, Іспанія, Канада, Нідерланди, Німеччина, Норвегія, ПАР, Польща, Росія, США, Тайвань, Україна, Фінляндія, Франція, Чехія, Швеція, Естонія та Японія). Розпочато роботи із створення електронного каталогу колекції. Інформацію про мікологічний гербарій Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна внесено до каталогу «Index Herbariorum» (<http://sweetgum.nybg.org/ih/herbarium.php?irn=126957>).

Мікологічний гербарій *СВУ-МУС* сьогодні налічує понад 20 000 одиниць зберігання. Він складається з основного фонду (близько 12 600 о.з.), колекції старовинних зразків та ексикатів (2 918 г.п.), меморіальних колекцій (близько 4 000 г.п.), обмінного фонду (близько 1 500 г.п.) та не фондкових матеріалів (переважно нові збори, які знаходяться у стані опрацювання). Зразки грибів та грибоподібних організмів, інсеровані до основного гербарію, розподіляються таким чином: аскомікотові та анаморфні гриби (близько 5 100 о.з.), міксоміцети (близько 1 700 о.з.), ліхенізовані гриби (близько 300 о.з.), гастероміцети (≈1000 г.п.), афіллофороїдні та гетеробазидіомікотові гриби (близько 4 100 г.п.), агарикоїдні гриби (близько 400 г.п.).

Обмінний фонд постійно поповнюється співробітниками кафедри мікології та фітоімунології в процесі експедиційного вивчення різних територій та дослідження окремих таксонів. До не фондкових матеріалів відноситься понад 8 000 о.з.

Зразки грибів та грибоподібних організмів переважно зберігаються в пакетах з щільного паперу. Розмір пакетів зумовлений розміром зразка, проте здебільшого використовуються пакети 11,5 × 9,0 та 17,0 × 13,5 см, що визначається способом їх зберігання в стандартних картонних коробках 70 × 31,0 × 21,5 см у дерев'яних гербарних шафах. Для зберігання дрібних та ламких зразків грибів (*Typhula* та ін.) та міксоміцетів використовуються сірникові коробки, в кожній з яких розміщується окремий зразок. Колекція фітопатогенних грибів частково зберігається

зафіксованою на паперових аркушах формату А3 у картонних папках 48,0 x 80,0 x 34,0 см. Колекція водних грибів зберігається у невеликих скляних флаконах з фіксуючою рідиною. Старовинні колекції, ексикати та типові зразки зберігаються у металевих вогнетривких сейфах.

Основна кількість видів грибів і грибоподібних організмів, що є у складі мікологічного гербарію *СWU-МУС*, зібрані на території України, хоча є також незначні за розмірами колекції з інших країн світу.

Матеріали досліджень, виконаних на основі мікологічного гербарію публікуються у журналах: Український ботанічний журнал, Заповідна справа в Україні, Микология и фитопатология, Экология, Acta Silvatica et Lignaria Hungarica, Bulletin de la Society Mycological Madrid, Forest Pathology, Fungal Planet, Mycena, Mycology, Mycotaxon, Natural Product Communications, Pagine di Micologica, Persoonia та ін. Відомості про гербарні матеріали також увійшли до Літописів природи НПП «Гомільшанські ліси», НПП «Святі гори» та деяких інших природоохоронних територій. За матеріалами гербарію опубліковано кілька монографій, а також навчальних посібників для студентів.

О. Акулов

Література:

- Акулов О.Ю. Мікологічний гербарій (фунгарій) Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна *СWU (Мус)* // Матеріали наукової конференції «Створення кадастрів фіторізноманіття заповідних територій, ботанічних садів та дендропарків (Канів, 13–15 жовтня 2008 р.). – Київ: Фітосоціоцентр, 2008. – С. 57–58.
- Акулов А.Ю., Леонтьев Д.В. Новые данные о микологических коллекциях конца XVIII – середины XIX века из фондов Харьковского университета // Вісн. Луган. держ. пед. унів. – 2003. – 67, № 11. – С. 64–69.

- Акулов А.Ю., Леонтьев Д.В., Ордынец А.В. Выдающийся миколог Николай Васильевич Сорокин (1846 – 1909) // Мат-лы Междунар. конф. «Вопросы общей ботаники: традиции и перспективы» (Казань, 23 – 27 января 2006 г.). – Казань: КГУ, 2006. – Ч. 1. – С. 13–17.
- Глущенко В.І., Акулов О.Ю., Леонтьев Д.В. Історія мікологічних досліджень в Харківському університеті (до 200-річчя створення університету) // Мат-ли XI з'їзду Укр. ботан. тов. (25–27 вересня 2001р.). – Харків: ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2001. – С. 86–87.
- Глущенко В.И., Леонтьев Д.В., Акулов А.Ю. Микологическим исследованиям в Харьковском университете – 200 лет // Мат-лы междунар. науч. конф. «Каразинские естественнонаучные студии» (Харьков, 14–16 июня 2004 г.). – Харьков: ХНУ им. В.Н. Каразина, 2004. – С. 210–211.
- Потебня А.А. Грибные паразиты высших растений Харьковской и смежных губерний. – Харьков: изд. Ф.О. ХОС-ХОС, 1915. – Вып. 1 (Бактерии, амебовидные организмы и низшие грибы). – С. 1–20.
- Потебня А.А. Грибные паразиты высших растений Харьковской и смежных губерний. – Харьков: изд. Ф.О. ХОС-ХОС, 1915. – Вып. 2 (Голосумчатые, мучнисторосные и дискомицеты). – С. 121–251.
- Потебня А.А. Материалы к микологической флоре Курской и Харьковской губернии // Тр. О-ва Исп. Прир. при Харьк. Унив. – 1910. – 43. – С. 203–241.
- Прокудин Ю.Н. Выдающийся русский ботаник XIX столетия В.М. Черняев. – Харьков: ХГУ, 1953. – 51 с.
- Спагоров Г.Е. Материалы к флоре паразитных грибов Харьк. губ. // Тр. О-ва Исп. Прир. при Харьк. Унив. – 1915. – 49. – С. 1–20.
- Страхов Т.Д. К истории микологии и фитопатологии в Харьковском университете (дооктябрьский период) // Труды НИИ Биологии и биологического ф-та ХГУ. – 1955. – 22, №1. – С. 161–193.
- Czerniaiev V.M. Nouveaux Cryptogames de l'Ukraine et quelques mots sur la flore de ce pays // Bull. Soc. Imp. Nat. Moscou. – 1845. – 18, N 3. – S. 132–157.

Наукове видання

ГЕРБАРІЇ УКРАЇНИ

INDEX HERBARIORUM UCRAINICUM

Редактор-укладач Н.М. ШИЯН

У книжці використані фотографії:

*І. Беднарської, О. Кагала, О. Корнієнко, Н. Мільчакової,
С. Мукаелянца, С. Панченка, Т. Хміль, С. Садогурського, Н. Шиян.*

Технічний редактор: *Л.В. Фурта*

Дизайн обкладинки: *П.Е. Фурта*

Підписано до друку 5.11.2011. Формат: 60 x 84/16. Папір офс.

Гарнітура: Book Antigua. Друк офс. Умов. друк. арк. 25,98.

Обл.-вид. арк. 23,5.

Наклад: 300 прим. Замовлення № 11-39

«Альтерпрес», 01034 Київ, вул. В. Житомирська, 28.

Свідоцтво про реєстрацію ДК №177 від 15.09.2000 р.

Віддруковано: «Альтерпрес», 04112 Київ, вул. Шамрила, 23